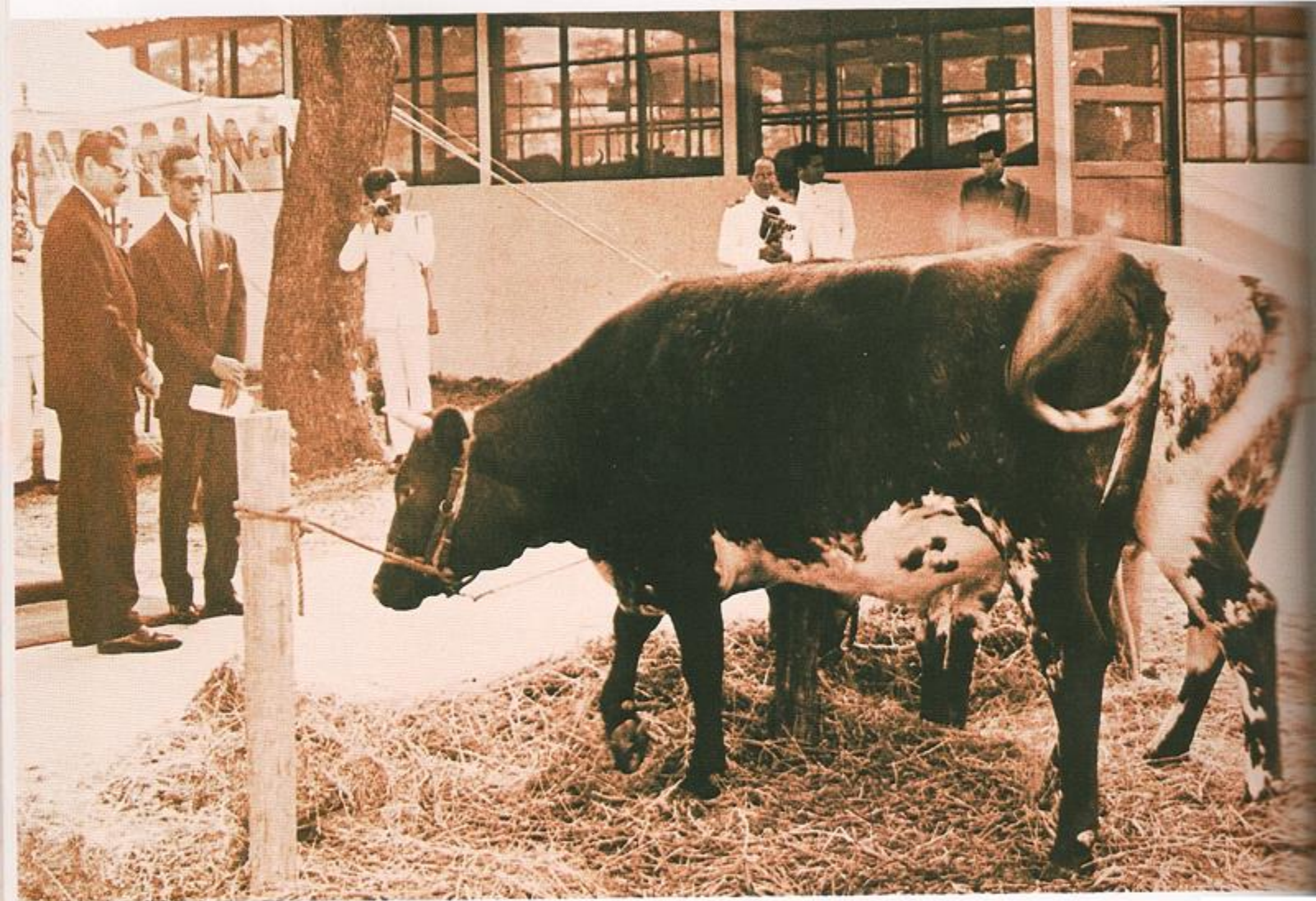


พ ระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
กับงานด้านการปศุสัตว์





การเลี้ยงโคนม : อาชีพใหม่ที่ทรงวางรากฐานให้แก่เกษตรกรไทย

เมื่อ ๗๐ ปีก่อน คนไทยน้อยคนที่จะรู้จักตีมนมสด ในกรุงเทพฯ เราจะเห็นแขกเลี้ยงวัวถีบจักรยานไปส่งนมที่ฟั่งรีดแก่สมาชิกในตอนเช้า การเลี้ยงโคนมระยะต้นอยู่ในมือชาวอินเดียแทบทั้งสิ้น โดยใช้โคพื้นเมืองซึ่งเป็นโครีดนมที่ให้น้ำนมน้อยมาก ต่อมามีการนำโคจากอินเดียเข้ามาเลี้ยงมากขึ้น โคที่ใช้รีดนมจึงค่อยๆ กลายมาเป็นโคแบบอินเดีย พันธุ์บังกาลา

นมโค นับเป็นอาหารใหม่ของคนไทยซึ่งบริโภคนมอยู่ในวงจำกัดเฉพาะคนชั้นสูงและชาวต่างชาติซึ่งคุ้นเคยกับวิถีชีวิตแบบตะวันตก สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีเมื่อครั้งยังทรงเป็นหม่อมสังวาลย์ มหิดล ณ อยุธยา ก็ทรงเป็นผู้หนึ่งที่เล็งเห็นคุณประโยชน์ของการตีมนมเพื่อพลาณามัย พระโอรสและพระธิดาตีมนมเป็นประจำทุกวัน ดังปรากฏว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เมื่อครั้งยังทรงเป็นนักเรียนอนุบาลของโรงเรียนมาแตร์เดอีวิทยาลัยนั้น ทรงมีกระตักน้ำร้อนใส่นมไปโรงเรียนทุกวัน

แม้ว่าคนไทยจะไม่ได้ถือว่านมเป็นอาหารหลัก แต่คนไทยก็บริโภคนมเพิ่มขึ้นทุกปี และนมส่วนใหญ่ในระยษะนั้นต้องซื้อหามาจากต่างประเทศ ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ เกิดการขาดแคลนอาหารนมซึ่งเคยได้รับจากต่างประเทศ รัฐบาลสมัยนั้นจึงได้จัดตั้งองค์การเกี่ยวกับการผลิตนมขึ้น โดยรวบรวมซื้อโคนมของชาวอินเดีย ๓๐๐ ตัวมาเลี้ยงเพื่อรีดนมจำหน่าย และยังได้โอนกิจการโคนมของคุณหญิงวาสุเทพ ซึ่งเป็นคนไทยรุ่นแรกๆ ที่ทำการเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพเข้ามาดำเนินงานต่อ กรมกสิกรรมเองก็ได้จัดตั้งโรงงานนมผงขนาดเล็กขึ้นที่เกษตรกลางบางเขน นับเป็นโรงงานนมผงโรงแรกของไทยซึ่งมี หม่อมราชวงศ์เทพฤทธิ์ เทวกุล เป็นผู้คิดและสร้างโรงงานนมผงนี้ แต่เมื่อสงครามยุติลง ปรากฏว่าทั้งองค์การนมและโรงงานนมผงก็สลายตัวไปด้วย

ผลพลอยได้อย่างหนึ่งซึ่งมีที่มาจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ ก็คือการเปลี่ยนแปลงพันธุ์โคนม สืบเนื่องมาจากในช่วงสงคราม กองทัพอากาศได้นำโคนมพันธุ์โฮลสไตน์ หรือพันธุ์ขาวดำ มาจากสิงคโปร์เพื่อใช้รีดนมเลี้ยงกองทัพ เมื่อสงครามเลิก โคเหล่านี้กระจ่ายไปอยู่ในฟาร์มของชาวอินเดียได้ผสมกับพันธุ์บังกาลาได้ลูกผสมที่ให้นมมากกว่า จึงเกิดความนิยมในการเลี้ยงโคลูกผสมโฮลสไตน์ขึ้นมาแทนที่พันธุ์บังกาลา



พิธีเปิดฟาร์มโคนมไทย-เดนมาร์ก
๑๖ มกราคม ๒๕๐๕

ฟาร์มโคนมไทย - เดนมาร์ก : จุดเริ่มต้นของการเลี้ยงโคนม เป็นอาชีพใหม่ของคนไทย

การส่งเสริมพัฒนาการเลี้ยงโคนมในประเทศไทย ได้เริ่มขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ โดยกรมปศุสัตว์และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ทดลองนำพันธุ์โคนมจากต่างประเทศเข้ามาเลี้ยง เช่น นำโคนมพันธุ์เจอร์ซีมาจากประเทศออสเตรเลีย พันธุ์เบราน์สวิสจากสหรัฐอเมริกา และพันธุ์เรดซินติจากปากีสถาน

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๙๙ กรมปศุสัตว์ได้ตั้งสถานีผสมเทียมแห่งแรกขึ้นที่เชียงใหม่ เพื่อส่งเสริมการผสมเทียมโคนม และในปี พ.ศ. ๒๕๐๑ จัดตั้งเป็นหน่วยผสมเทียม โดยวิธีนี้ทำให้เกิดโคลูกผสมที่ใช้เป็นโคนมขึ้นเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดความตื่นตัวในการเลี้ยงโคนมซึ่งแพร่หลายไปยังจังหวัดอื่นๆ เช่น นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี พระนครศรีอยุธยา เป็นต้น

ในปี พ.ศ. ๒๕๐๔ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้จัดตั้งโรงงานฆ่าเชื้อและบรรจุนมขวดแบบทันสมัยขึ้นแห่งหนึ่ง สามารถผลิตนมบรรจุขวดได้เป็นจำนวนมาก และยังรับเป็นตลาดกลางจำหน่ายนมสดให้แก่กสิกร การเลี้ยงโคนมจึงเริ่มเป็นอาชีพจริงจังขึ้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และขยายต่อไปยังจังหวัดนครปฐม และราชบุรี

การส่งเสริมการเลี้ยงโคนมในประเทศไทยมาเริ่มต้นจริงจังและมีแบบแผน หลังจากการเสด็จเยือนประเทศเดนมาร์กของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๐๓



ประเทศเดนมาร์กเป็นประเทศที่มีชื่อเสียงในกิจการด้านปศุสัตว์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จฯ ไปทอดพระเนตรกิจการฟาร์มโคนมและกิจการผลิตอาหารจากนมหลายแห่ง ในครั้งนั้นรัฐบาลเดนมาร์กและองค์การเกษตรกรรมต่างๆ ของเดนมาร์กได้น้อมเกล้าฯ ถวายโครงการส่งเสริมการเลี้ยงโคนมในประเทศไทย โดยจัดตั้งฟาร์มโคนมไทย - เดนมาร์ก ขึ้นที่อำเภอมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี และเปิดเป็นทางการเมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๕ โดยมีสมเด็จพระเจ้าเฟรดเดอริกที่ ๙ แห่งเดนมาร์ก และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นประธานในพิธีร่วมกัน

ฟาร์มแห่งนี้ นับเป็นฟาร์มขนาดใหญ่ ซึ่งนอกจากจะดำเนินกิจการเลี้ยงโคนมและผลิตนมเป็นจำนวนมาก จัดอบรมฝึกผู้เลี้ยงโคนมให้รู้จักการเลี้ยงโคนมอย่างถูกวิธีแล้ว ยังดำเนินงานโรงนมและช่วยรับซื้อนมสดจากกสิกรในเขตใกล้เคียงด้วย กล่าวได้ว่าการเลี้ยงโคนมของเมืองไทยฟื้นตัวขึ้นมาใหม่จากพระบารมีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยแท้

โครงการทดลองเลี้ยงโคนมสวนจิตรลดา และโรงงานนมผง “สวนดุสิต” : ต้นแบบการเลี้ยงโคนมเพื่ออาชีพของราษฎร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสแก่เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมที่เข้าเฝ้าฯ ณ สวนจิตรลดา เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ ว่า

“.....กิจการเลี้ยงโคนมและอาชีพเลี้ยงโคนมนี้เป็นอาชีพที่ยาก แต่ถ้าทำดี ๆ และช่วยกันทำ ก็มีความสำเร็จอย่างยิ่งและใหญ่หลวง เป็นประโยชน์สำหรับตน สำหรับประเทศชาติ.....”

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่า อาชีพเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพหนึ่งที่จะสามารถทำรายได้สูงให้แก่เกษตรกรไทย ขณะเดียวกันก็เป็นการส่งเสริมให้คนไทยรู้จักบริโภคนมอันจะช่วยให้เด็กไทยมีร่างกายที่แข็งแรงและมีส่วนสูงเพิ่มขึ้น เหมือนชาวตะวันตกซึ่งนิยมบริโภคนมเป็นอาหารหลัก แต่เนื่องจากนมเป็นอาหารที่มีราคาแพงในขณะนั้น ทั้งยังเป็นสินค้านำเข้าจากต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ จึงทรงหาทางให้ชาวไทยได้บริโภคนมราคาถูก พระองค์ทรงริเริ่มทดลองเลี้ยงโคนมขึ้นในบริเวณสวนจิตรลดา โดยกรมปศุสัตว์ และนายนิคมไวรา ได้น้อมเกล้าฯ ถวายโคพันธุ์ ๖ ตัว เมื่อวันที่ ๑๒ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นการทดลองดำเนินกิจการเลี้ยงโคนมแบบพื้นที่ ที่ราษฎรจะเลี้ยงเองได้ โดยเลี้ยงในจำนวนจำกัดเท่ากับแรงงานของสมาชิกในครอบครัว ปลูกหญ้าและพืชอาหารสัตว์เอง ทำบัญชีรายรับรายจ่ายโดยละเอียด

ในระยะนั้นกระทรวงเกษตรฯ กำลังส่งเสริมการเลี้ยงโคนม มีจำนวนโคนมเพิ่มมากขึ้น สามารถผลิตนมน้ำนมได้มากจนเกิดภาวะนมล้นตลาดในปี พ.ศ.

๒๕๑๒ ทางโครงการฯ ต้องหาเครื่องมือที่จะแปรรูปนมให้หลายหลากขึ้น โรงงานนมผง 'สวนดุสิต' จึงเกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นโรงงานแห่งแรกที่ทำโดยมุ่งหวังให้เป็นโรงงานตัวอย่างแก่เกษตรกรและผู้สนใจในการผลิตนมตั้งพระราชดำริที่พระราชทานแก่คณะกรรมการดำเนินงานสร้างโรงงานนมผงที่ตำบลหนองโพ จังหวัดราชบุรี เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๓ ว่า

“.....เรื่องโรงงานทำนมผงนี้ก็ทำระยะยาว เบื้องต้นที่ทำที่สวนจิตรลดานี้มีจุดประสงค์ที่จะค้นคว้า และดูว่าการทำนมผงทำได้หรือไม่เพราะเคยปรารถนา กับ ม.ร.ว. เทพฤทธิ์ มานานแล้วว่าเรามีนม ประเทศไทยมีการเลี้ยงโคนม มีจุดประสงค์ให้ผลิตนมให้มากขึ้นอีก และมีการส่งเสริม ทางราชการก็ส่งเสริมการเลี้ยงโคนมแต่หนักใจที่ว่า ถ้าเลี้ยงโคเป็นล่ำเป็นสันแล้วจะไม่มิตลาด.....”

“.....การสร้างโรงนมในสวนจิตรลดาไม่ใช่สำหรับการค้า แต่สำหรับทดลองดูว่าการทำเช่นนี้จะได้อะไร และเก็บข้อมูลเอาไว้.....”

“.....เท่าที่ได้พิสูจน์มาก็พิสูจน์ว่าวิธีเลี้ยงก็ทำได้ในประเทศไทย เมื่อตั้งโรงทำนมผงก็พิสูจน์ได้ว่าทำได้ ข้อมูลต่างๆ ที่ได้มาตัวเลขต่างๆ ที่ได้มา จะต้องมาย่อย หมายความว่า จะต้องมาค้นคว้า มาวิจัย มิใช่ว่าเมื่อดูตัวเลขที่ลงทุนว่าเท่าไรแล้ว จะทำให้เกิดออกมาเป็นผลลัพธ์ว่า ผู้ที่เลี้ยงโคนมและสร้างโรงโคนม สร้างโรงนมผงจะได้ตามตัวเลขนี้.....”

โรงงานนมผงสวนดุสิตนี้ ได้ดำเนินกิจการไปได้ด้วยดี เป็นที่สนใจของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมทั่วไปเป็นอันมาก สมดังพระราชประสงค์ที่มุ่งให้ราษฎรนำไปดำเนินการตามโดยวิธีการรวมกลุ่มกันขึ้นในรูปสหกรณ์

โรงนมหนองโพราชบุรี : แบบขยายจากโรงนมผงสวนดุสิต

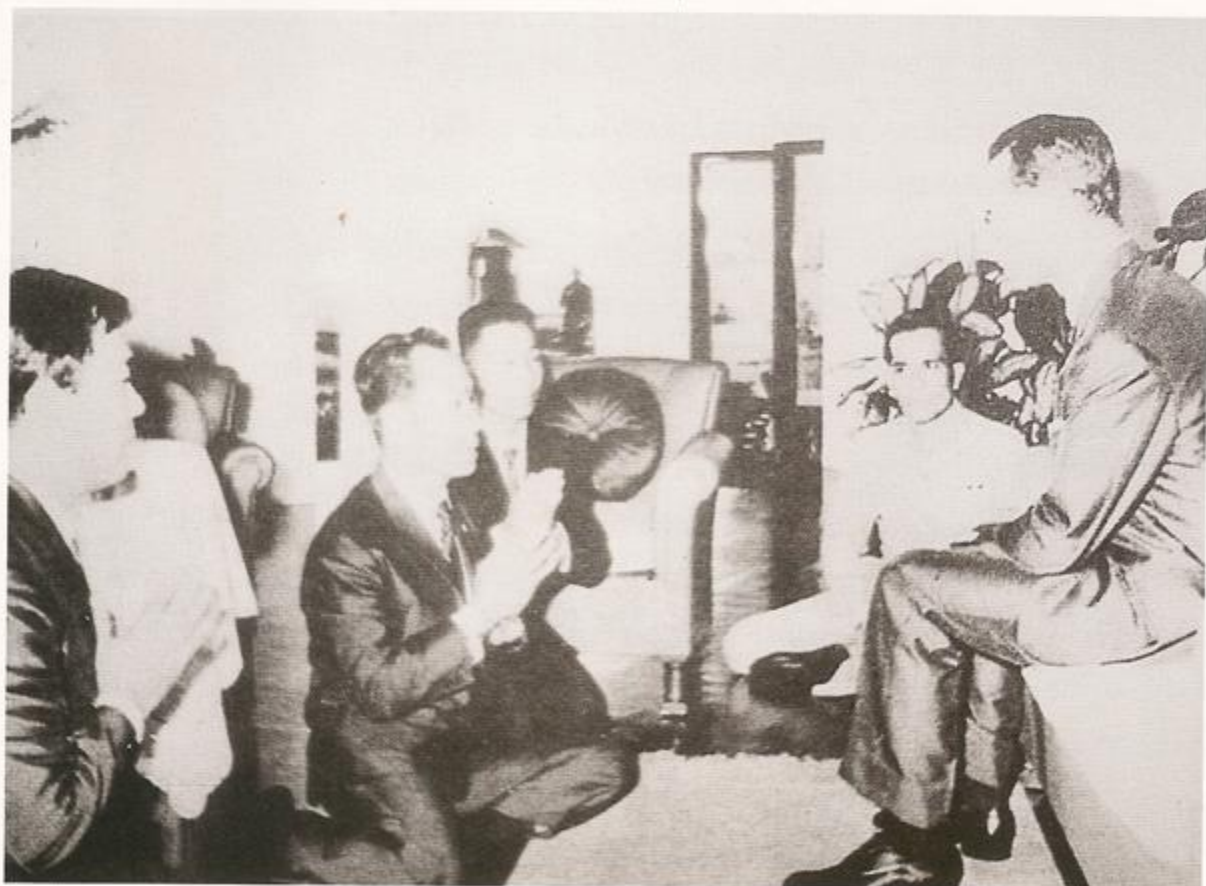
ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๑๒ เกิดภาวะน้ำนมดิบล้นตลาด กลุ่มเกษตรกรจึงทูลเกล้าฯ ถวายฎีกาต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อขอพระราชทานความช่วยเหลือ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ความช่วยเหลือในการที่จะสร้างโรงงานนมผงขึ้น นายทวิช กลิ่นประทุม ส.ส. จังหวัดราชบุรีในขณะนั้น ได้บันทึกเหตุการณ์ครั้งนี้ไว้ในหนังสือที่ระลึกการเสด็จฯ เปิดโรงนมหนองโพ พ.ศ. ๒๕๑๕ ว่า

“.....โปรดเกล้าฯ ให้คุณแก้วขวัญ (วัชโรทัย) มาหาข้อมูล ปรากฏว่าการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงวัวยังไม่สมบูรณ์ ที่ว่ายังไม่สมบูรณ์หมายถึงยังไม่มีการจดทะเบียนเป็นกลุ่มสหกรณ์ตามกฎหมายแต่ประการใด....”





นายไช่ จันทรภักดิ์ และกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมจังหวัดราชบุรี ทูลเกล้าฯ ถวายฎีกา
๗ ธันวาคม ๒๕๑๒



นายทวีช กลิ่นประทุม และคณะ เข้าเฝ้าฯ เพื่อขอพระราชทาน
พระบรมราชวินิจฉัยเกี่ยวกับการดำเนินการจัดตั้งโรงนม



เสด็จฯ เปิดโรงงานนมผงหนองโพ
๙ มีนาคม ๒๕๑๕





“.....ข้าพเจ้าได้พูดได้คุยกับคุณแก้วขวัญบ่อยขึ้น เพราะเราทั้งสองมีจุดประสงค์ตรงกันที่ว่า ทำอย่างไรจะให้ชาวไทยสามารถช่วยเหลือตัวเองได้มากขึ้น มิใช่ว่าปล่อยให้การค้า ซึ่งปัจจุบันอยู่กับมือชาวต่างประเทศเกือบทั้งหมดมาคอยกำหนดว่า ชาวไทยเราจะต้องบริโภคอะไรตามราคาที่เขากำหนด หาทางให้ชาวไทยบริโภคนมราคาถูก ผู้เลี้ยงขายนมได้ราคาที่เหมาะสม และทำให้คนไทยมีอาชีพทางด้านนี้เป็นหลักเป็นฐาน....”

“.....ต่อมาข้าพเจ้าได้เข้าเฝ้าฯ ณ พระตำหนักเปี่ยมสุข พระราชวังไกลกังวล หัวหิน เพื่อขอพระบรมราชวินิจฉัย เกี่ยวกับที่ดินเพื่อจัดตั้งโรงงาน ซึ่งในโอกาสนี้ ข้าพเจ้าได้ซาบซึ้งในพระปรีชาสามารถแห่งองค์พระประมุขเป็นอย่างยิ่งนัก เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานข้อคิด ข้อควรระวังเกี่ยวกับความเหมาะสมของที่ตั้งค่าใช้จ่ายในการถมที่ ความสะอาดของอากาศ ทิศทางลมที่จะพัดพาฝุ่นละอองมากเกินไปจนควรเพราะนมผงดต้องการความสะอาดมากที่สุด....”

ในที่สุด ณ วันที่ ๙ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินเปิดโรงงานหนองโพซึ่งขยายแบบไปจากโรงนมผงดสุสิต และทรงรับบริษัทผลิตภัณฑ์หนองโพ ราชบุรี จำกัด ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ และได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมชมกิจการและพระราชทานกำลังใจแก่สมาชิกสหกรณ์โคนมอยู่เสมอ



การขยายผลสู่ราษฎร

นายถวิล เท่งฮวง อายุ ๕๓ ปี รองประธานกรรมการสหกรณ์โคนมหนองโพราชบุรี จำกัด

บ้านเลขที่ ๗ หมู่ ๔ ตำบลหนองโพ อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี

นายถวิล เลี้ยงวัวนมมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ซึ่งเป็นช่วงแรกที่ทางราชการส่งเสริมให้มีการเลี้ยงโคนม วัวที่เลี้ยงเป็นวัวพันธุ์ผสม “Black and White” โดยใช้น้ำเชื้อของกรมปศุสัตว์ผสมกับวัวพันธุ์พื้นเมือง

ปัจจุบัน นายถวิล มีวัว ๔๐ ตัว ในแต่ละวัน จะทำความสะอาดคอกวัว และวัวทุกตัววันละ ๒ ครั้ง แล้วนำนมไปส่งที่สหกรณ์ฯ ทันที ส่วนอาหารของวัวซื้อต้นข้าวโพดจากจังหวัดกาญจนบุรีวันละ ๕๐ มัดๆ ละ ๕ บาท ปัญหาในการเลี้ยงวัว คือ ผสมวัวแล้วติดลูกยาก อีกทั้งอาหารวัวก็หายากมากขึ้น คนรุ่นใหม่ไม่นิยมเลี้ยงวัว เนื่องจากเป็นงานหนัก ต้องเอาใจใส่มาก มิฉะนั้นจะขาดทุน

สิ่งที่นายถวิลมีความประทับใจในองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็คือ พระองค์เคยมีรับสั่งว่า “นมของเรา” อันแสดงถึงความผูกพันของพระองค์ที่มีต่อกิจการของสหกรณ์โคนมหนองโพนี้



ศูนย์รวมนมสกนครตามพระราชดำริ : ความพยายามรวม กลุ่มผู้เลี้ยงโคนมในภาคอีสาน

เมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการดำเนินงานของสถานีบำรุงพันธุ์สัตว์สกนคร และมีพระราชดำริให้กรมปศุสัตว์ร่วมกับจังหวัดสกนคร ดำเนินการส่งเสริมการเลี้ยงโคนม และจัดทำโครงการโรงนมพาสเจอร์ไรซ์ขึ้น โดยในขั้นต้นให้ใช้เครื่องมือขนาดเล็ก เพื่อจะได้เป็นการทดสอบและศึกษาการแปรสภาพนมสด ตลอดจนการตรวจสอบคุณภาพน้ำนม ต่อเมื่อราษฎรเข้าใจและดำเนินการได้ผลดีแล้ว ก็อาจจะขยายเป็นระบบสหกรณ์ต่อไป

วันที่ ๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๙ ศูนย์รวมนมสกนคร จึงเริ่มเปิดดำเนินการโดยรับน้ำนมดิบเข้าโรงงานเป็นครั้งแรกจากแม่โค ๒๕ ตัว ซึ่งเป็นของผู้เลี้ยงโคนมจำนวน ๒๐ ครอบครัว

ต่อมาเมื่อกิจการการเลี้ยงโคนมขยายตัวเพิ่มขึ้น เครื่องจักรและอุปกรณ์ที่มีอยู่ประสบปัญหาไม่เหมาะสมกับปริมาณน้ำนมดิบที่รับเข้าโรงงาน บริษัทเอสซีแอสเตนดาร์ตแห่งประเทศไทย จำกัด ได้น้อมเกล้าฯ ถวายอาคารหลังใหม่



และเครื่องจักรอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิต เนื่องในโอกาสเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ พ.ศ. ๒๕๓๐ และพระราชพิธีรัชมิ่งคลาภิเษก พ.ศ. ๒๕๓๑ จึงทำให้สามารถเพิ่มจำนวนการผลิตได้ถึง ๒,๐๐๐ กก./วัน ผลิตนมพาสเจอร์ไรซ์ที่มีชื่อว่า “นมภูพาน”

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ กลุ่มผู้เลี้ยงโคนมได้รวมตัวกันตั้งขึ้นเป็นสหกรณ์โคนมจังหวัดสกลนคร โดยมีสมาชิกก่อตั้งจำนวน ๑๑๕ คน ดำเนินการในรูปของสหกรณ์ การดำเนินงานของสหกรณ์ฯ ในระยะแรกเป็นไปด้วยดี แต่ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ สหกรณ์ฯ เริ่มประสบปัญหาเนื่องจากไม่สามารถจำหน่ายผลิตภัณฑ์นมได้หมด ขณะเดียวกันก็มีปัญหากระแสไฟฟ้าดับบ่อยครั้ง ทำให้น้ำนมดิบเสีย เกษตรกรได้รับความเดือดร้อนอย่างมากจนเลิกเลี้ยงโคนมไปหลายราย กอปรกับปัญหาการปฏิบัติงานของพนักงานสหกรณ์เอง ทำให้กิจการสหกรณ์ต้องเลิกไป กรมปศุสัตว์ต้องส่งเจ้าหน้าที่จากศูนย์วิจัยและบำรุงพันธุ์สัตว์เชียงใหม่มาช่วยศึกษาหาข้อมูลและเสนอแนวทางแก้ไข

ในวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๕ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีมีพระราชดำริให้นำน้ำนมพาสเจอร์ไรซ์จากโรงงานนมภูพานนี้ไปให้การสนับสนุนโครงการอาหารกลางวันโดยใช้เงินกองทุนพัฒนาเด็กเล็กในถิ่นทุรกันดารมาจัดซื้อในระยะเริ่มต้น ๒ ปี พร้อมกับดำเนินการพัฒนาอาชีพ



ผู้ปกครองเด็กให้มีรายได้เพิ่มขึ้นจนสามารถซื้อน้ำนมบริโภครเองได้ ทั้งยังพระราชทานพระราชดำริให้เพิ่มขีดความสามารถในการแปรรูปน้ำนมเพื่อให้สามารถรองรับน้ำนมดิบจากเกษตรกรได้พอเพียง กรมปศุสัตว์จึงได้จัดทำแผนพัฒนาศูนย์รวมนมสกนครตามพระราชดำรินี้ในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ เพื่อสนองพระราชดำริดังกล่าว และช่วยสนับสนุนให้เกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมได้มีการจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นมาอีกในอนาคต

ในปัจจุบัน ศูนย์รวมนมสกนครผลิตน้ำนมพาสเจอร์ไรซ์ยี่ห้อ “นมสดภูเขา” ได้วันละ ๒๐,๐๐๐ ถูตต่อวัน โดยมีเกษตรกรส่งน้ำนมอยู่ ๑๔๐ ราย จากจำนวนสมาชิกทั้งหมด ๒๕๓ คน เกษตรกรเหล่านี้อาศัยอยู่ในหมู่บ้านบริวาร ๘ หมู่บ้าน เช่น บ้านโพธิ์สวรรค์ บ้านดงกุ่มข้าว บ้านดงมะไฟ เป็นต้น โคนมที่เลี้ยงในบริเวณนี้มีจำนวนประมาณ ๒,๐๐๐ ตัว แต่ละครอบครัวจะเลี้ยงได้มากที่สุดประมาณ ๑๖ ตัว ซึ่งเป็นการเลี้ยงในระดับกลางเท่านั้น ปริมาณการผลิตดังกล่าวไม่เพียงพอต่อความต้องการของตลาด เนื่องจากร้อยละ ๗๐ ของนมที่ผลิตได้เป็นนมในโครงการนักเรียน มีเพียงร้อยละ ๓๐ เท่านั้นที่ขายในท้องตลาดของเมืองสกนคร ทั้งๆ ที่ตลาดยังมีความต้องการรับนมเพิ่ม แต่ก็ยังไม่สามารถผลิตได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ ทั้งนี้เพราะอาชีพการเลี้ยงโคนมที่สกนครนี้ยังเป็นแค่อาชีพเสริมของเกษตรกร แม้ว่าโคนมในจังหวัดสกนครจะได้เดินและเล็มหญ้ากินอย่างอิสระเสรี แต่หญ้าในท้องทุ่งสกนครก็มีไม่เพียงพอในหน้าแล้ง และแม้ว่าปริมาณโคนมจะเพิ่มจำนวนขึ้น แต่ปริมาณนมที่ได้รับยังคงที่ เนื่องจากขาดการให้อาหารเสริมแก่โคนมอย่างเพียงพอ อย่างไรก็ตาม การเลี้ยงโคนมทำให้เกษตรกรมีฐานะดีขึ้น แม้จะเป็นเพียงอาชีพเสริมในขณะนี้

แนวพระราชดำริเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นต้นมา เกษตรกรไทยเริ่มตื่นตัวและสนใจอาชีพการเลี้ยงโคนมเพิ่มขึ้น เนื่องจากเห็นว่าอาชีพการเลี้ยงโคนมทำรายได้ดี สม่าเสมอ และมั่นคง ทั้งรัฐบาลก็มีนโยบายส่งเสริมสนับสนุนให้มีการเลี้ยงโคนมเพิ่มมากขึ้น

จรัญ จันทลักขณา เขียนไว้ในบทความ “ปฏิวัติชาวเพื่อคุณภาพชีวิตคนไทย” ว่า

“.....ปัจจุบันมีฟาร์มโคนมกระจุกกระจายอยู่ทั่วประเทศกว่า ๒๐,๐๐๐ ราย มีจำนวนโคนมทั้งสิ้นเกือบ ๒๔๐,๐๐๐ ตัว ๔๐% ของฟาร์มโคนมเป็นฟาร์มขนาดเล็ก มีจำนวนโคนมต่ำกว่า ๔๐ ตัว ส่วนใหญ่มีโค ๑ - ๑๐ ตัว....”

“....เกษตรกรส่วนใหญ่มีที่ดินน้อย จบการศึกษาระดับประถมสี่ ต้องกู้

เงินจากธนาคารมาลงทุน ผู้ที่กู้เงินมาดำเนินกิจการเลี้ยงโคนมส่วนใหญ่ (ราว ๗๐%) กู้จาก ธ.ก.ส. เกษตรกรส่วนใหญ่ยึดอาชีพการเลี้ยงโคนมเป็นอาชีพหลัก....”

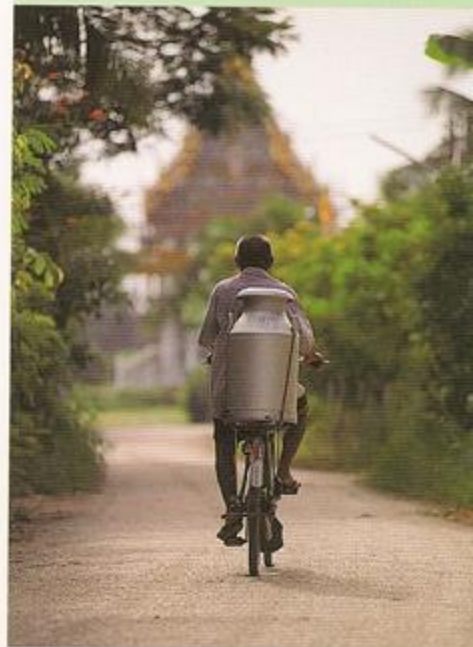
สุวิทย์ ผลลาภ อธิบดีกรมปศุสัตว์ ก็ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับรูปแบบการเลี้ยงโคนมไว้ในเอกสารประกอบการอภิปรายในการประชุมวิชาการ เรื่อง “โคนม และผลิตภัณฑ์” ระหว่างวันที่ ๕ - ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๙ ณ อาคาร ๖๐ ปี คณะสัตวแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ว่า

“.....การเลี้ยงโคนมโดยถือเป็นอาชีพเสริมหรืออาชีพรอง ส่วนใหญ่มักไม่ประสบความสำเร็จ เนื่องจากการเลี้ยงโคนมเป็นงานประณีต ผู้เลี้ยงต้องมีความรู้ และมีเวลาดูแลโดยใกล้ชิด ทำให้ได้ผลผลิตสูงต้นทุนการผลิตต่ำ การจ้างเลี้ยง และมีเวลาดูแลไม่เพียงพออาจไม่คุ้มทุน.....”

นอกจากนี้ ปัญหาในการเลี้ยงโคนมที่เกิดขึ้นในระยะหลัง นอกจากจะเป็นเพราะปัจจัยภายนอก เช่น ต้นทุนอาหารสัตว์สูง ต้นทุนค่าพันธุ์โคสูง ค่าที่ดินและค่าแรงงานที่สูงขึ้น ฯลฯ แล้ว ปัจจัยภายในคือตัวเกษตรกรผู้เลี้ยง ส่วนใหญ่ยังมีความรู้ความสามารถและศักยภาพจำกัดในการจัดการและแก้ไขปัญหาการเลี้ยงโคนมของตน กล่าวคือ การเลี้ยงดูลูกโคเพื่อไปเป็นแม่พันธุ์ยังไม่ถูกต้องและเหมาะสม การให้อาหารโคยังไม่เพียงพอและถูกต้อง ทั้งนี้เป็นเพราะพื้นฐานเดิมของเกษตรกรไทยซึ่งมาจากชาวนา เคยชินกับการปลูกพืชฤดูเดียว เช่น ข้าว มันสำปะหลัง ซึ่งเป็นพืชที่ปลูกแล้วเก็บเกี่ยวครั้งต่อครั้ง ไม่ต้องดูแลมาก ทำให้ขาดการมองระบบการผลิตอย่างเป็นระบบต่อเนื่อง เช่น ไม่ยอมลงทุนค่าอาหารเสริมที่จะช่วยโคให้มีน้ำหนักเพิ่มขึ้น หรือลูกโคมีความสมบูรณ์เต็มที่ ส่วนใหญ่ยังเลี้ยงในลักษณะให้หาหญ้ากินเอง ผลก็คือ ลูกโคไม่สมบูรณ์พอ ผสมพันธุ์ยาก แม่โคก็ให้ปริมาณน้ำนมดิบน้อย เป็นต้น

นอกจากนั้น อาชีพการเลี้ยงโคนมยังต้องการวินัยจากผู้เลี้ยงสูง แม้จะมีรายได้ดีก็ตาม แต่ผู้เลี้ยงต้องรีดนมวันละ ๒ ครั้ง เช้า - เย็น ต้องรักษาความสะอาดน้ำนมอย่างเคร่งครัด และต้องไปส่งน้ำนมดิบยังศูนย์รวมนมทุกวันๆ ละ ๒ ครั้ง ถ้าเลี้ยงในลักษณะ “วัวยืนโรง” ก็ต้องให้อาหารเป็นเวลา และรักษาความสะอาดโรงโคอยู่เสมอ ลักษณะงานที่มี “เวลา” เป็นตัวกำหนดนี้ กอปรกับการคลุกคลีกับงานที่ไม่สะอาด ทำให้คนรุ่นหนุ่มสาวซึ่งยังยึดติดกับค่านิยมรักความสบาย แต่งกายสวยงาม ไม่นิยมรับสืบทอดกิจการจากครอบครัว จึงปรากฏการขาดแคลนแรงงานในวัยหนุ่มสาวเป็นจำนวนมาก

ในปัจจุบัน ประเทศไทยสามารถผลิตน้ำนมดิบได้เพียงประมาณร้อยละ ๒๕ ของปริมาณนมและผลิตภัณฑ์นมที่บริโภคภายในประเทศ อาชีพการเลี้ยงโคนมจึงยังเป็นอาชีพที่มีอนาคตและยังเป็นการช่วยประเทศชาติอีกทางหนึ่ง แม้อาชีพนี้หลายกลุ่มหลายสหกรณ์ จะยังไม่ประสบความสำเร็จ หากผู้เกี่ยวข้องคือ





ตัวเกษตรกรและรัฐผู้มีหน้าที่ส่งเสริม จะได้ยึดแนวพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทาน เมื่อวันพฤหัสบดีที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ ในโอกาสที่อธิบดีกรมปศุสัตว์ นำผู้แทนเกษตรกรผู้เลี้ยงโคนมและผู้แทนสมาชิกสถานีผสมเทียมเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ ปรำพิธีบริเวณโครงการเกษตรสวนจิตรลดา ก็จะได้สาระที่เป็นประโยชน์และทันสมัยแม้เป็นเวลา ๑๓ ปี ล่วงมาแล้วก็ตาม

“.....ข้อขัดข้องต่างๆ จะว่าเป็นของธรรมดาก็ได้ เพราะว่าด้วยเหตุหลายประการ เหตุอย่างหนึ่งซึ่งเป็นรากฐาน คือการเลี้ยงโคนม และกิจการโคนมนี้เป็นสิ่งที่ยาก เพราะว่าผลผลิตที่เรามุ่งที่จะทำเป็นผลผลิตที่ถ้าไม่จำหน่ายทันทีก็อาจจะเสียไปเสียประโยชน์ไป และทำให้ล้มจมขาดทุนได้ ฉะนั้นกิจการนี้จึงต้องศึกษามาก และเกี่ยวข้องกับวิชาการหลายด้าน วิชาการโดยตรง ก็คือวิชาการปศุสัตว์ คือ การเลี้ยงสัตว์ เลี้ยงโคให้สมบูรณ์ แข็งแรง ให้ผลิตนมได้มากที่สุด ต่อไปก็ต้องหาทางที่จะรักษานมให้สดจนกระทั่งถึงตลาดคือผู้บริโภค วิธีที่จะให้มันมีคุณภาพดี ไม่เสียหายก็มีหลายวิธี วิธีที่ทำต่างๆ นี้ก็ต้องอาศัยวิชาความรู้ในด้านอื่นนอกจากปศุสัตว์ไม่ใช่น้อย ฉะนั้นก็เป็นสิ่งที่จะเป็นอุปสรรคได้ นอกจากนี้ก็มีอุปสรรคในด้านการบริหารกิจการนั้นๆ ทำให้ความลำบากซับซ้อนเข้าไป



อีก ทั้งนี้ท่านทั้งหลายก็ทราบดีแล้วว่าเมื่ออุปสรรคอะไร มี ปัญหาอะไรและจะต้องปฏิบัติตามหลักวิชาอย่างไร เพราะได้ ศึกษามาเป็นเวลาช้านานพอสมควร สิ่งที่จะต้องขาดไม่ได้ก็ อย่างที่ได้รายงาน คือ ต้องมีความสามัคคี และขออย่าว่าที่ว่า แต่ละคนมีความสำคัญสำหรับแต่ละคนหมายความว่าถ้าตัวเรา บำเพ็ญตนดี ปฏิบัติดี ก็ตัวเองได้รับประโยชน์เพราะเหตุว่า ถ้าตั้งเป็นกลุ่มสหกรณ์ แต่ละคนสมาชิกแต่ละคนมีความสำคัญ ถ้าสมาชิกทำตนไม่ตรงตามจุดประสงค์ของสหกรณ์ก็เท่ากับ ทรยศต่อตัวเอง ก็ไม่คุ้ม ฉะนั้นขออย่าว่าความซื่อสัตย์สุจริต ต่อกันและต่อตัวเองเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นหัวใจของการอยู่ เป็นสหกรณ์ และที่ว่าสหกรณ์นี้เป็นทางออกหรือทางเดียวที่จะ ปฏิบัติอาชีพที่จะเลี้ยงโคนมนี้อย่างเดียว ก็เพราะว่าการเลี้ยง โคนมนี้ต้องมีกำลังร่วมกัน ถ้ามีกำลังร่วมกัน ผลผลิตก็ได้ดี และ จำหน่ายก็ได้ดี ฉะนั้นหัวใจสำคัญของอาชีพที่ท่านเลือกก็คือ ความสามัคคี ความร่วมมือกันดี ๆ ใช้ความรู้ทางวิชาการและ เผื่อแผ่กัน นอกจากนี้ก็ขอให้เข้าใจกัน ไม่ใช่เฉพาะวิชาการ ปศุสัตว์เท่านั้นเองที่จะทำให้อาชีพโคนมอาชีพเลี้ยงโคนมสำเร็จ จะต้องสนใจในด้านวิชาการ ทั้งในด้านความรู้ในการจำหน่าย ถึงจะมีความสำเร็จได้.....”



นายทิม พรรณศิริ อดีตอธิบดี
กรมปศุสัตว์ มอบกระบือของ
ธนาคารโค-กระบือแก่เกษตรกร
๑๓ กันยายน ๒๕๓๑

ธนาคารโค-กระบือ : พระปรีชาในการแก้ปัญหาการขาดแคลน ปัจจัยการผลิตของเกษตรกร

เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎรในพื้นที่โครงการพัฒนาที่ราบเชิงเขาจังหวัดปราจีนบุรี ในครั้งนั้นราษฎรได้ถวายฎีกาว่าขาดแคลนวัวควายใช้ไถนา ต้องเข้ามาใช้งานในราคาแพงมาก บางคราวเมื่อจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรแล้วก็กลายเป็นค่าเช่าไปเกือบหมด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงพระราชทานพระราชดำริให้กรมปศุสัตว์หาทางช่วยเหลือราษฎรโดยการตั้งธนาคารโค - กระบือ ขึ้น

พระราชดำรัสที่พระราชทานแก่คณะสมาชิกผู้รับนมสวนจิตรลดา คณะสมาชิกผู้เลี้ยงโคนม และคณะผู้นำกลุ่มสหกรณ์ที่เข้าเฝ้าฯ เมื่อวันที่ ๑๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๓ ได้ทรงอธิบายถึงพระราชดำริในเรื่องนี้ว่า

“.....เรื่องธนาคารกระบือนี้เป็นเรื่องที่นับว่าใหม่สำหรับโลก เพราะว่าโดยมากในโลกปัจจุบันนี้ก็นึกแต่ที่จะมีความก้าวหน้าในทางที่จะใช้เป็นเครื่องจักรกลไคสำหรับมาช่วยทำการเกษตรทำการกสิกรรม แต่มาเดี๋ยวนี้รู้สึกจะเกิดความลำบากเพราะว่าเชื่อเพลิงแพง จึงทำให้ความก้าวหน้าในด้านเครื่องทุ่นแรงจะเสียไป ฉะนั้นจึงต้องพยายามหาทางที่จะใช้เครื่องทุ่นแรงแบบ



ชาวนาไทยสมัยรัชกาลที่ ๕

โบราณก็คือใช้สัตว์พาหนะ สัตว์ที่จะใช้ในงานสำหรับการเกษตร เช่น โคหรือกระบือ การที่จะมีโคหรือกระบือนั้นก็มีปัญหามาก เพราะว่าชาวนาชาวไร่ไม่มีทุนพอที่จะไปซื้อ หรือแม้จะเลี้ยงก็อาจจะลำบาก จึงมีความคิดขึ้นมาว่า ถ้าทำเป็นหน่วยหนึ่งที่มีโคหรือกระบือไว้พร้อมที่จะให้ชาวนาชาวไร่ได้ใช้ก็จะเป็นการดี จึงทำในรูปที่เรียกว่า ธนาคาร.....”

คำว่า “ธนาคารโค - กระบือ” เป็นศัพท์ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคิดขึ้น หมายถึงศูนย์กลางรวบรวมโคและกระบือโดยมีบัญชีควบคุมดูแลรักษา แจกจ่ายให้ยืมเพื่อใช้ประโยชน์ในทางเกษตร และเพิ่มปริมาณโคและกระบือตามหลักการธนาคาร

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๒ กรมปศุสัตว์ได้นำกระบือพันธุ์ จำนวน ๒๘๐ ตัว ไปให้เกษตรกรผู้ยากจนในท้องที่อำเภอสระแก้ว และอำเภอวัฒนานคร จังหวัดปราจีนบุรี เช่าซื้อและผ่อนส่งในระยะเวลา ๓ ปี ต่อมาเมื่อข่าวโครงการนี้

แพร่หลายออกไปทางสื่อมวลชน ผู้มีจิตศรัทธาหลายท่านจึงได้ร่วมบริจาคโดยเสด็จพระราชกุศลอีกจำนวนหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมปศุสัตว์เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการโครงการธนาคารโค - กระบือ เพื่อเกษตรกรตามพระราชดำริทั้งหมด

ธนาคารโค - กระบือนี้ เป็นกิจกรรมหนึ่งที่แสดงถึงพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการกำหนดประเด็นปัญหาและหาทางแก้ไข ปัญหาได้ตรงประเด็น วัวควายเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญของคนไทยมาแต่อดีตกาล ในปัจจุบัน แม้การเพาะปลูกแบบสมัยใหม่จะทำให้เลิกใช้วัวควาย เปลี่ยนมาใช้เครื่องจักรหรือเทคโนโลยีที่แพงขึ้น แต่สำหรับเกษตรกรที่ยากจนทั่วไป แม้ปัจจัยการผลิตขั้นพื้นฐานคือวัวควาย ก็ยังไม่สามารถมีไว้ในครอบครอง

ธนาคารโค - กระบือ จึงเกิดขึ้นเพื่อช่วยเหลือเกษตรกรยากจนที่มีอาชีพในการทำไร่ทำนา โดยการให้เช่าซื้อผ่อนส่งในระยะยาว ให้เช่าเพื่อใช้งาน ให้ยืมเพื่อผลิตพันธุ์หรือเพื่อใช้งาน

การจัดตั้งและบริหารธนาคารโค - กระบือ เป็นการรวมพลังเพื่อร่วมมือกันระหว่างเกษตรกรในหมู่บ้านเดียวกัน เกษตรกรที่มีฐานะยากจน ไม่มีโค - กระบือเป็นของตนเอง แต่มีความขยันหมั่นเพียรสามารถไปใช้งานในรูปแบบต่างๆ ตามที่ตกลงในราคาถูก เกษตรกรที่อยากเป็นเจ้าของโค - กระบือ มีโอกาสเช่าซื้อผ่อนส่งระยะยาวหรือยืมไปเลี้ยง โดยเมื่อตกลง ลูกโค - กระบือตัวแรกจะเป็นของธนาคาร ตัวต่อไปใช้วิธีแบ่งจำนวนกับธนาคารฝ่ายละครึ่ง การใช้ประโยชน์จากธนาคารโค - กระบือดำเนินด้วยดี เกษตรกรที่เป็นสมาชิกได้รับ



กรมปศุสัตว์รับมอบโค - กระบือ
จำนวน ๙๙๙ ตัว
จากวัดปากน้ำ และสมาคมศิษย์
หลวงพ่อวัดปากน้ำ
๕ ธันวาคม ๒๕๓๙



บริการอย่างทั่วถึงโดยรัฐบาลไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายจำนวนมากในการซื้อโค - กระบือมาแจกให้แก่ราษฎรยากจนเหมือนเช่นอดีต

สิ่งหนึ่งที่ควรบันทึกไว้ ณ ที่นี้ด้วยว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเราทรงมีน้ำพระทัยเมตตามิใช่ต่อราษฎรเท่านั้น แม้วัวควายที่แก่ชราก็ทรงมีพระเมตตาสงสาร นายทิม พรหมศิริ อดีตอธิบดีกรมปศุสัตว์เล่าว่า พระองค์ทรงเสนอให้จัดทำบ้านโค - กระบือชรา ขึ้น ที่ปากช่องในเนื้อที่ ๒ - ๓ ไร่ เพื่อเอาวัวควายที่ปลดระวางแล้วไปเลี้ยงที่นั่น มีพระราชดำรัสว่า ไม่อยากให้ฆ่าวัวควายที่มีคุณค่าต่อเกษตรกร น้ำพระทัยที่เอื้ออาทรต่อทุกสรรพสิ่งเช่นนี้เป็นคุณสมบัติอันประเสริฐยิ่งนัก

สรุปได้ว่า ในส่วนของงานด้านปศุสัตว์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมุ่งช่วยเหลือให้เกษตรกรส่วนใหญ่ซึ่งยากจนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการเลี้ยงปศุสัตว์ภายในครัวเรือน โดยการแจกพันธุ์ให้เลี้ยงบ้าง ให้เช่ายืมพ่อพันธุ์ไปบ้าง ผลพลอยได้จากการเลี้ยงสัตว์ในครัวเรือนก็คือ ปุ๋ยคอกซึ่งสามารถนำไปใช้ในไร่นา ส่วนเกษตรกรที่ยึดอาชีพเลี้ยงสัตว์เป็นอาชีพหลัก ทรงสนับสนุนให้พัฒนาวิธีเลี้ยงโดยพระราชทานพระราชทรัพย์ให้มีการค้นคว้า ทดลองด้านกิจการโคนม เพื่อนำความรู้และประสบการณ์มาเป็นตัวอย่างเผยแพร่แก่เกษตรกร ทรงสนับสนุนให้เกษตรกรหันมานิยมเลี้ยงโคนมเพิ่มขึ้น และเลี้ยงให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ เป็นการส่งเสริมอาชีพของเกษตรกร และช่วยลดเงินตราที่จะต้องนำไปซื้อผลิตภัณฑ์นมจากต่างประเทศปีละหลายล้านบาท นอกจากนี้ยังได้ทรงวางรากฐานการจัดการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์นมเพื่อเป็นแบบอย่างของการเกษตรที่ครบวงจร กล่าวได้ว่าความสำเร็จของกิจการโคนมในประเทศไทยมีที่มาจากพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ท่านโดยแท้

The End.

Coming soon on the next

โปรดติดตามเร็ว ๆ นี้